типологічного в поемі І.Качуровського "Село в безодні" та народній прозі виявляє перспективність наукових пошуків, зокрема, при залученні інших текстів означуваної тематики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзюба І. Вірність собі / Іван Дзюба // Качуровський І. Село в безодні. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія, 2006. – С. 5-14.
2. Качуровський І. Село в безодні / І.Качуровський; [Передм. І.Дзюби]. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія, 2006. – 85 с.
3. Барка В. Жовтий князь: Роман / Василь Барка; [Передм. М.Жулинського]. – К.: Дніпро, 1991. – 266 с.
4. Записано 15.05.1993 р. від Головко Раїси Іванівни, 1923 р. народження, уродженки с.Новоіванівка Баштанівського р-ну Миколаївської обл.
5. Записано 25.12.1993 р. від Волос Любові Яківни, 1925 р. народження, уродженки с.Верещаки Лисянського р-ну Черкаської обл.
6. Записано 15.11.1992 р. від Дядечко Клавдії Панасівни, 1928 р. народження, уродженки с.Липняжка Добровеличківського р-ну Кіровоградської обл.
7. 33-й: Голод: Народна Книга-Меморіал / [Упоряд. Л.Коваленко, В.Маняк]. – К.: Радянський письменник, 1991. – 584 с.
8. Записано 02.03.1993 р. від Шішманцева Георгія Даниловича, 1940 р. народження, уродженця м.Києва.
9. Записано 14.01.1993 р. від Терещенко Олександри Юхимівни, 1914 р. народження, уродженки с. Журжинці Лисянського р-ну Черкаської обл.
10. Записано 09.01.1993 р. від Варнавської Наталі Артемівни, 1920 р. народження, уродженки с. Козацьке Звенигородського р-ну Черкаської обл.
11. Записано 25.01.1993 р. від Сивачук Лідії Тимофіївни, 1927 р. народження, уродженки с. Дзенгелівці Маньківського р-ну Черкаської обл.

УДК 821.161.2-3.09

АПОЛОГІЯ КНИЖНОСТІ В КИЄВОРУСЬКИХ ЛІТОПИСАХ

Коржовська О.В., аспірант

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена дослідженню апології книжності у києворуських літописах та сприйняттю книжного слова як осягнення вищої істини.

Ключові слова: апологія, книжність, літописи, сприйняття, автор.

Коржовская О. АПОЛОГИЯ КНИЖНОСТИ В КИЕВОРУССКИХ ЛЕТОПИСЯХ / Житомирский государственный университет имени Ивана Франко, Украина.

Статья посвящена исследованию апологии книжности в киеворусских летописях и восприятию книжного слова как освоению высшей истины.

Ключевые слова: апология, книжность, летописи, восприятие, автор.

Korzhovska O. THE APOLOGIA OF BOOKISHNESS IN THE CHRONICLES OF KIEV RUS / Zhytomyr Ivan Franko State University, Ukraine.

The article is dedicated to study to apologia of bookishness in the chronicles of Kiev Rus and perception of book word as mastering the high truth.

Key words: apologia, bookishness, chronicles, perception, author.

Проблема апології книжності у києворуських літописах розроблена фрагментарно, оскільки давньоукраїнські твори практично ще не були об’єктом наукового дослідження в такому аспекті. Якщо зважити на те, що в найдавніший період розвитку української літератури (епоха Київської Русі) створено пам’ятки, які належать до середньовічного типу, то виникає питання про специфічні особливості

книжності. Саме ця обставина та відсутність спеціальних досліджень із цього питання зумовлюють науковий інтерес, породжують актуальність його вивчення. На сьогодні деякі аспекти згаданої проблеми розглянуті дослідниками давньої літератури. На сакральний характер книжної справи, яка здавна перебувала в руках священницької чи жрецької касти й стала носієм релігійних уявлень, вказує Ернст Роберт Курціус [4, 333]. Образ автора у добу Середньовіччя як представлений у книжності виразник світогляду і світовідчуття творця літературних текстів, розглядає О.Сліпушко [7, 7]. Мета цієї статті – дослідити проблему апології книжності у києворуських літописах.

С.Аверинцев стверджував, що Середні віки були "чорнильними" віками, оскільки це часи "писців" як зберігачів культури та Святого Письма як орієнтиру життя, часи хвилюючого поклоніння перед святістю пергаменту та літер [1, 213]. Як стверджував Д.Лихачов, факти історії та сама природа за середньовічними уявленнями – лише "письмена", які необхідно прочитати [5, 162]. Такий погляд на літературний твір як вмістилище Божої істини літописці використовували з певною метою.

Захист книжної справи у літописі спровокувала ситуація із "суперництвом" нової і старої релігій, а саме – християнства та язичництва, а саме виникнення та поширення книжності на києворуських теренах відіграло не останню роль у поширенні світоглядних орієнтирів християнства. Книги як основне джерело знання, перекладені рідною мовою, сприяли освітній справі. Найбільшої цінності набув переклад Біблії як вираження "вищої" істини для людини епохи Середньовіччя. Щоб християнська релігія не втрачала авторитетності, переклад та переписування книг заохочувалась як церквою, так і державою.

Крім того, написане слово важило більше за сказане, за ним відчувалась відповідальність, конкретність для людини цієї доби. Письмові грамоти, згадані літописцями як свідчення погодження певного конфліктного питання, затверджували істинність його мирного залагодження, були запорукою дотримання домовленості між їх укладачами. Вагомість написаного доводять клятвені грамоти руських послів для грецької сторони, наведені Нестором у літописі: "(...) многажды право судихом҃. но точью простословесенъ. и <u>писаниємь</u> (підкр. моє – О.К.) и клѧтвою твердою клѣншесѧ. wружьємь своимъ. такую любовь извѣстити. и оутвѣрдити. по вѣрѣ и по закону нашому" [6, 18-19]. Літописець розглядав писане слово як спрямоване у вічність, фактографічне, стале. Особливо важливим стало написання києворуських пам'яток рідною мовою.

З виникненням слов'янського письма процес створення власних документів рідною мовою (одним з яких була "Руська правда" Ярослава Мудрого) став не лише можливим, але й засвідчив самостійність у мовних питаннях слов'ян, що розглядалось як значне досягнення на той час.

Тому літописець Нестор вважав за необхідне розповісти про запровадження слов'янського письма Костянтином та Мефодієм та наголошував на основній подальшій функції обізнаних із ним книжників – тлумаченні святих книг. Слово набуває сакральності та розглядається укладачем "Повісті врем'яних літ" як засіб восхваляння Божої величі та сприйняття істинного учення: "се же оуслышавъ папежь Римьскыи. похули тѣхъ. иже ропьщют҃ на кникы Словѣньскы". рькѧ да сѧ исполнит҃ книжноє слово҃. "ко въсхвалѧть Ба҃ вьси "зыци" (...) вы же чада Божи "послушаите оучени". и не w҃ринете наказани" цр҃ковнаго. "ко же вы наказалъ Мефедии оучитель ваш" [6, 15].

Отже, щоб виправдати необхідність нової релігії (християнської) та запевнити язичників у хибності їх релігійних переконань, засвідчити незалежність Київської Русі від Візантії, Нестор уводить у текст літопису апологію книжності. Це дозволяло не лише поширювати Святе Письмо рідною мовою, а й поширювати вплив руської церкви та християнської релігії. Апологія книжності стала дієвим засобом для цього. Кожен свідомо мислячий правитель намагався розвивати книжну справу, оскільки книга за часів Середньовіччя ставала досить впливовим фактором на життя людини тих часів. Психологічна атмосфера навколо грамотності, пафос грамотності, умонастрій грамотія-переписувача, що проявляється і в найнатхненнішому поетові, і в найбільш глибокому мислителі, – все це загальні риси всього Середньовіччя [1, 214].

Тому і автор "Повісті врем'яних літ" розумів, що актуальність києворуської пам'ятки для своєї доби полягала у можливості безпосереднього впливу на свідомість його сучасників, підштовхувала середньовічну людину до вибору життєвих орієнтирів.

Сприйняття книжного слова прирівнюється одним із авторів "Повісті врем'яних літ" до прозріння, прилучення до вищої мудрості: "а мт҃ри же чадъ своихъ плакахусѧ по нихъ и єще бо сѧ бѧху не оутвѣрдилѣ вѣрою. но акы по мерьтвѣцѣ плакахусѧ симь же раздаѫнымъ. на оучениє книжноє. и сбысѣсѧ пророч҃ство на Рускои землѣ гл҃щеє. вь wны дн҃и оуслышать глусии словеса книжнаѫ. ѫснъ будеть ѫзыкъ гугнивыхъ. си бо не бѣша прѣди слышали словеса книжнаѫ. но по Бж҃ью . строєнью. и по млс҃ти своєи помилова Д Бъ҃" [6, 73]. Із слів літописця можна зробити припущення щодо його віри у нерозривність зв'язку між образом поширення книжності та божим помислом, який скеровував це поширення.

Одним із каталізаторів для отримання вищої благодаті, на думку автора, виявився релігійний світогляд князя Володимира, який охрестив київоруську державу: "(...) ѡбрѣтохомъ. вѣрою кнѧзѧ нашего Володимера вь блгсͨть сию имже восхвалимсѧ и стоимъ. нынѣ же свободивъшесѧ ѿ грѣха...." [6, 74]. У даному випадку літописець виступає особистим прихильником поглядів князя Володимира у сфері поширення освіченості серед населення, характеризує князя як передусім книголюба: "бѣ бо любѧ книжнаѧ словеса. слыша бо єдиною. єоуанͤглиє чтомо. блͤжнии млсͨтвии ѧко тѣи помиловани будуть" [6, 77]. Отже, нагородою за прилучення до книжного слова може стати помилування Бога, що вважається найбільшою винагородою для християнина.

Книголюбом у "Повісті врем'яних літ" зображено і князя Ярослава: "и книгамъ прилежа почитаѧ часто. в днͤь и вь нощи. и собра писцѣ многы. и прѣкладаше ѿ Грѣкь на Словеньскыи ѧзыкъ. и писмѧ. и списаша многы книгы. и сниськаиͨми Г же пооучаютьсͨ вѣрнии людьє. и наслажаютьсѧ оучениѧ бжсͨтвенаго гласа. ѧкоже бо нѣкто землю разореть. другыи же насѣєть. инии же пожинають. и ѧдѧть пищу бескудну. да и се" [6, 98].

Хоча, на думку автора, найвищої заслуги удостоєний саме князь Володимир, який охрещенням Київської Русі зумовив інтерес до Святих книг, їх поширення: "ѡцͤь бо сего Володимиръ землю разора и оумѧгчи. рекше крсͨщниємь просвѣтивъ сии же "рославъ снͤъ Володимерь. насѣ" книжными словесы. срдͨца вѣрныхъ. людии. а мы пожинаємь. оучениє приємлюще книжьноє" [Іп, 98]. На думку О.Гудзенко-Александрук, у цій цитаті літописець подає середньовічні символи хліба як духовної їжі, хліборобства як проповіді розвинув у складну систему землеробства. Взагалі символ посіву – проповіді засновується на тексті євангельської притчі про сіяча (Мт. 13:3-23), а богословські символи використовуються для побудови на їхній основі цілої художньої картини і пізніше – аж до XVIII ст. [3, 108].

Щодо характерних особливостей пізнавальної діяльності зазначеного періоду можна віднести те, що в осмисленні світу тогочасна думка не зверталась безпосередньо до суті певного одиничного явища, а підходила до нього через загальне – з позицій релігійної догматики (Святого Письма), християнської картини світу: одиничне явище або предмет витлумачувались відповідно до того, як відбивався об'єкт пізнання в цьому загальному [3, 97]. Оскільки таким загальним для літописця поставала необхідність поширення християнства та його осередків, вказівки про осередки поширення книжної справи були обов'язковою нормою.

Основними ж символами, на думку дослідниці, які яскраво відображають українську ментальність були символи світла, софійності, людини, слова, серця (душі) [3, 98]. Коли літописець веде мову про поширення книжної справи, використовуючи передусім слово Святого Письма як символ впливу, він передусім дбає про зміну чи збагачення духовного світу того, хто читає. Зрозуміло, що переклад Біблії рідною мовою уможливлював пізнання її істин кожною небайдужою до цього людиною.

Символізм книжної справи, сприйняття книги як уособлення вищої мудрості спрямовані на подальше сприйняття народом слова написаного. Образ книги, що приносить людям користь, знання, відповідний емоційний стан смиренності з'являється у літописі досить часто. Книга здатна вплинути як на розум (інтелектуальну сферу), так і на емоційно-вольову сферу. Отже, читання книги спонукає замислитись та самозаглибитись, відповідно, зробити певні висновки. Певним чином, можна говорити про сугестивну та дидактичну функції книжної справи. Можливо тому, літописець мотивував необхідність книгодрукування та переписування книг їх позитивним впливом на свідомість читача, вказуючи на переваги книжного знання: "велка бо полза бываєть члͤвку ѿ оучени" книжнаго. книгами бо кажеми и оучимͨ єсми пути пока"нию и мудрость бо ѡбрѣтаємь. и вьздержаниє. ѿ словесъ книжныхъ. се бо суть рекы напа"ющи вселеную всю се суть исходѧща мудрости. книгамъ бо єсть неищетна" глубина. сими бо єсми в печали оутѣшаємы єсмы. си суть оузда вьздернию" [6, 98]. У такий спосіб вплив книги на людину розглядався літописцем як благодатний, оскільки роздуми над її змістом сприяли примиренню людини із своїми проблемами, самозаспокоєнню.

Це самозаспокоєння пояснюється літописцем тим, що у процесі читання відбувається спілкування із Богом: "аще бо поищеши вь книгахъ. мудрости и прилежно то ѡбрѧщеши. великую ползу дшͤи своєи. иже и часто Е кто чтеть книгы. то бесѣдуєть. с Бмͤъ. или стͤмъı мужьми. почита" прͤрчькы" бесѣды. єоуанͤлка" оучени" и апсͨлка". и жить" стͤыхъ ѡцͤъ. и вьсприємлеть. душа ползоу велику" [6, 98-99]. Книга розглядається як засіб втіхи від душевних негараздів, джерело мудрості та стимул для стриманості, а найголовніше – посередник між Богом та людиною.

Важливе значення для середньовічної людини набувало знання книжної справи і тому, що це вважали за перевагу, доказ власного авторитету: "рославъ же сь "коже рекохомъ. любимъ бѣ книгамъ. и многы списавь. положи вь црͤквı стͤои Софьи юже созда самъ" [6, 99]. Зрозуміло, що особистий приклад

правителя київоруської держави та його оточення міг пришвидшити темпи поширення знання серед народу. Тому його поведінка та поведінка державних службовців повинна також відповідати еталону освіченості. Для прикладу, про Іларіона літописець зазначив: "(...) Ларивнъ. мужь бл҃гъ и книженъ. и постникъ" [6, 101]. Літописець, згадуючи особистість князя Ярослава Мудрого, якого шанували як мудрого правителя та митрополита його часів Іларіона, розглядає факт їх авторитету як результат освіти та ерудованості у питаннях політики та культури. Самоосвіта князя Ярослава могла бути зразком поведінки для читача вимогливого до себе та свідомого своєї мети.

Сакралізується сам акт прочитання святої книги: читач ніби осягає при цьому істину, даровану Всевишнім, отримує благодать. Книга пророків для князя Володимира, як повідомив літописець, постала як можливість перевірити правильність власного наміру заснувати місто, схвалення цього відповідального рішення князя вищими силами. Тому у Галицько-Волинському літописі зазначено: "(...)и посемь вложи Бъ҃ во ср҆д҆це. мысль бл҃гоу кнѧзю Володимерови. нача соб҃ѣ доумати. абы кде. за Берестьемь поставити городъ. и всѧ Б книги прр҆чкы". да тако соб҃ѣ во ср҆д҆ци мыслѧ рче. Г҃с҆и Бе҃ сильныи. и всемогии. своимъ словомъ всѧ созида" и растра" (...) розъгноувъ же книги. и вынѧсѧ емоу пр҃рчьство Исаино. Дх҃ъ Гнь Б на мнѣ егоже ради помаза мѧ. бл҃говѣстить нищимъ. (...) и созижють. поустын" вѣчна". запоустѣвша" преже. воздвигноути городы поусты. запоустѣвша" ѿ рода. кнѧзь же Володимѣръ 34 ѿ сего про҆р҆чс҆тва. оуразоумѣ млс҆ть Би҃ю. до себе . и нача искати мѣста подобна. абы кдѣ поставить городъ" [6, 597].

Крім того, у наведеному прикладі можна простежити думку літописця про непохитний зв'язок між задуманим людиною та Божим схваленням цього задуманого, від чого і залежатиме подальший успіх. Тому читання книг розглядалось як прилучення до найбільшої істини Божого знання, а їх написання розцінювалось як акт передачі волі Всевишнього, вияв його милостивості.

Отже, виходячи з такої уваги літописців до поширення книжного слова можна простежити спільність їх погляду на літературну творчість як спосіб пізнання (самопізнання). Мотивація такої літературної творчості – подати у літературному творі (в цьому випадку – літописі) певні знання, зіграти роль Наставника, стимулювати читача до самопізнання. І, хоча середньовічний літописець, фіксуючи певні історичні події письмово, не мав на меті розкривати власне внутрішнє "я", його світоглядні орієнтири зрозумілі із тексту літопису.

Поява у літописі апології книжності зумовлена такими причинами:

1) Офіційним впровадженням християнства та одночасним функціонуванням язичництва, звідки виникала необхідність у пришвидшенні поширення нової віри.

2) Перекладом Святого Письма та інших книг на слов'янську мову.

3) Надання пріоритету Біблії як основному джерелу істини для середньовічного читача.

4) Прагненням автора піднести роль Київської Русі як культурного осередку просвіти.

5) Підвищенням авторитету слов'янської мови поряд з грецькою та латинською.

Обізнаність із Святим Письмом високо поціновувалась у київоруську добу. Про сина князя Василька Романовича Володимира літописець пише: "глаголаше "сно ѿ книгъ. зане бьс҆ философъ великъ (…) любь же имѣ"ше ко всимъ. паче же и ко братьи своеи. во хрс҆тьном же челованьи сто"ше со всею правдою. истиньною не личемѣрною. страха же Би҃" наполненъ (...) моужьство и оумь в немь живѧше правда же истина с нимь ходѧста. иного добродѣаньа в немь много бѣаше" [6, 627-628]. У наведеному випадку Біблія розглядається як джерело правди та істини, пояснення ідеальної поведінки християнина. Літописець ідеалізує поведінку князя Володимира, характеризуючи його як зразкового християнина і мудрого правителя.

Про нього сказано у літописі: "(...) и црк҃въ постави Бл҃говѣщенїа ст҃ыа Бц҃а. и оукрасї ю иконами златыми, и съсѫды скова слоужебныа сребрены, і єvг҆л҆їе опракос҆ оковано сребром҆, апс҆лъ опракось, и парамѧ, и съборникь, ѿц҃а своего тоутож положи, и крс҆ть въздвизал҆ныи положи. також и оу Бѣл҆скоу пооустрои цр҃квъ, иконами и книгами" [6, 630].

Не існувало поняття книги розважальної, "випадкової". Натомість цьому передував символізм мислення та сприйняття середньовічною людиною світу, яка постійно вбачала у всьому таємні знаки. Книга виступала символом світу для людини тих часів. У літописі слова із Біблії наводяться з метою відобразити еталон поведінки у тій чи іншій ситуації. Вдале правління князя теж розцінене як дотримання цим князем всіх канонів Святого Письма.

Звертаючись до князя Рюрика, автор характеризує власне писання як засіб похвали доброчесностям князя: "но ѡ Хсѣ державно млсрдоу". и ѡ всѣхъ. по ѡбычаю ти блгомоу. и наше" гроубости. писание приими. акъı даръ слевесенъ. на похваление добродѣтелии во газъфоулакию бо кнѧжени" твоего. любовь и хотѣнье ввергъше. (...) и то же не ѿ скоудости нашего нищетооумь". но ѿ дѣлъ твоихъ причтоу приѡбрѣтше. и со прпдбнымъ. Мефедьемь. глемь. днсь бо сбытье бжственъıхъ словесъ его. "же положи въ своихъ емоу написаниихъ вѣща" [6, 487-488]. Отже створення літопису про того чи іншого князя та його добу розцінювалось середньовічною людиною як сакральний процес. І це не випадково.

Як стверджує Ернст Роберт Курціус, якщо повернутись до священних книг християнства, ісламу, юдаїзму на стародавньому Сході – в Передній Азії та в Єгипті, рукописна й книжна справа мала там сакральний характер ще за тисячі років до нашого літочислення, перебувала в руках священницької чи жрецької касти й стала носієм релігійних уявлень, а сам процес письма сприймався як містерія, писареві належали особливі почесті [4, 333]. Найбільш здібних книжників держава заохочувала до літописання, за що вони здобували особисту прихильність правителя та його оточення. Використовуючи цитати із Святого Письма, автори надавали процесу творчості сакральності.

Ернст Роберт Курціус зауважує, що найвищої святості книжці надало християнство, це була релігія святої книги, а Христос – єдиний Бог, якого античне мистецтво показує нам із книжковим сувоєм [4, 341]. Біблія як зразок поведінки будь-якого християнина, була книгою-взірцем, духовним орієнтиром для книжника Київської Русі. Тому книжка розглядалась літописцями як святиня, а написання її вважали за сакральний акт передачі вищого Божого смислу.

Отже, книжна справа усвідомлюється як джерело істинного знання, мудрості, засіб вираження політичних та суспільних питань, засіб поширення нової віри, можливість посередництва між Всевишнім та людиною, вихваляння того чи іншого князя та його політики. Дороге та вишукане оздоблення книг князівськими книжниками свідчило про шанобливе ставлення до записаного слова, надавало йому ще більшої ваги, а князь поставав як той, що дбає про культурне багатство своєї держави, її розквіт.

Авторитету правителю водночас надавали як ступінь розвитку книжної справи, так і наявність власної бібліотеки, що свідчило про розвиток культурного життя у його місті. Отже, книжна справа стала невід'ємним атрибутом життя культурного (просвітницького) та політичного за часів Київської Русі.

Князь, який сприяв її поширенню, поставав як той, що дбає про культурне багатство своєї держави, її розквіт. Таким літописець зобразив князя Володимира: "и послав нача поимати. оу нарочитои чади дѣти и да"ти на оучениє книжное а мтри же чадъ своихъ плакахусѧ по нихъ и еще бо сѧ бѧху не оутвѣрдилѣ вѣрою. но акы по мерьтвѣцѣ плакахусѧ симь же разда"нымъ. на оучениє книжное. и сбысс пророчство на Рускои землѣ глщеє. вь ѡны дни оуслышать глусии словеса книжна". "снъ будеть "зъıкъ гугнивыхъ. си бо не бѣша прѣди слышали словеса книжна". но по Бжью. строєнью. и по млсти своєи помилова Д Бъ" [6, 73]. Факт нерозуміння населенням необхідності книжної освіти вимагав від літописця довести її вагомість та корисність.

У Святих книгах, на думку літописця, можна знайти пояснення будь-чому. Важку хворобу князя Святослава Святі книги розцінюють як гідне для нього випробування: "кто бо постражеть болезнью тою. "ко же книги глть тѣло его мучитьсѧ. а дшта" [6, 398].

Згадка автором київоруської пам'ятки про поставлення на посаду митрополита Клима Смолятича, людини освіченої, книжника, доводить потребу тогочасної держави у людях, обізнаних із книжною справою: "В то же лѣто постави Изѧслав митрополитомъ Клима. Смолѧтича въведъ изъ Зарооуба. бѣ бо черноризечь скимникъ. и бъс книжникъ. и философь. такъ "коже в Роускои земли не бѧшеть" [6, 237]. Крім того, важливим було й те що новий митрополит був русином. Це затверджувало незалежність церковного інституту Київської держави від грецького впливу. Тому будь-яка подія такого плану не залишалась поза увагою літописців, які прагнули піднести становище власної держави серед інших держав.

Зрозуміло, що київоруська церква також прагнула утвердити своє стале, незалежне становище поряд з церквою грецькою. Тому потрібно було здобувати авторитет, використовуючи розповіді про церковних діячів того періоду. Взірцевою християнською поведінкою була поведінка отця Феодосія: "нѣчто еже сѧ збысть. прорѣченье Федосьево игуменьство бо Федосьеви держащю. оу животѣ своемь. и правѧщю стадо порученое ему Бгомъ. черноризци. не токмо же си едини. но и мирьскими печашес дшами. како быша спслисѧ. паче же ѡ съıнех своїхъ дшевныхъ. оутѣша" и наказа" приходѧща" к нему. другоичи в домы їхъ приходѧ" [6, 141]. Літописець, використовуючи біблійний метафоризм, надавав власним словам певної сакральності, яку повинна була сприйняти кожна віруюча людина.

Крім того, оскільки більшість літописців були представниками церкви (Нестор, Іларіон, Іоанн), вони як розповсюджувачі християнства та книжники за покликанням вважали за першочергове завдання ввести апологію книжності, а саме сприйняття книжного слова розглядалось у часи Київської Русі як можливість:

1. Прозріння. Апологія книжності спрямована була одночасно проти іудеїв, що розглядали християнство як єресь, і у бік розгубленого народу Київської Русі, який не бажав приймати факт охрещення Русі.

2. Осягнення вищої істини (оскільки літописці постійно наголошували на тому, що на все, що відбувається, воля Божа і смирення – найкращий вихід з будь-якої ситуації). Ця ідея ріднить літописи з Києво-Печерським патериком та житіями святих.

3. Самопізнання (більшою мірою це зосереджено в агіографічній літературі). Сприймаючи концепцію правління, наведену автором-літописцем, читач самозаглиблювався у власні роздуми та робив висновки.

4. Помилування (у Середні віки, коли християнство поширюється, людина зосереджує увагу на духовному світі людини, розуміє власну гріховність і нікчемність, формуючи комплекс моральної вини перед Богом і спрямовуючи на спасіння).

5. Самоосвіти.

6. Отримання інформації про культурно-політичне становище своєї держави (літописи). Тема твору завжди зумовлюється, на думку О.Сліпушко, суспільною значущістю, тобто, середньовічний книжник не пише про те, що не має державного значення, а кожен твір засвідчує те, як автор мислить, як сприймає та оцінює життя і Біблію [7, 33]. Придворні літописці, маючи доступ до бібліотеки князя, розвивали власне історіософське мислення, порівнюючи історичні події різних держав, використовували ці приклади з метою застереження. Тому і власний літопис використовували як застережливий засіб для свого народу. Зміст літопису дозволяв ознайомлюватись не лише із політичним життям держави, але й порівнювати дії правителів та засоби поширення їх впливу. Книжна справа займала одне із найважливіших місць серед таких засобів, а її недостатній розвиток применшував авторитет місцевого князя серед народу та інших міст і держав. Образи князів, що поширювали значення книги, теж використовували літописці як уособлення просвіти, знання та мудрості. Як стверджує О.Сліпушко, руські автори, поєднуючи традиції християнські та суто руські, прагнуть зафіксувати у характерах своїх героїв як християнські чесноти, так і яскравий світсько-лицарський імператив, що є визначальним, зокрема, у змалюванні образів світських, наприклад князів. Водночас спостерігаємо нівелювання особливостей княжих постатей у напрямку до певного канону – або до святості, або до демонічної негативності, або до образу воїна: так твориться типізація образів [7, 32]. На думку А.Гуревича, середньовічний світ – це книга, написана рукою бога, в якій кожна істота представляє собою слово, повне смислу [5, 302].

У літописців відсутнє розкриття психології вчинків героїв, оскільки все, що відбувається, все по волі Божій. Творчість як воля до влади (влади слова над людиною, врахування сугестивності слова) – це, на мою думку, принцип яким керувався кожен з літописців, що прагнув кращого для свого народу, а разом з тим і для самого себе.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аверинцев С. Поэтика ранневизантийской литературы / С.Аверинцев. – СПб.: Азбука-классика, 2004. – 480 с.
2. Гуревич А. Категории средневековой культуры / А.Гуревич. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Искусство, 1984. – 350 с.
3. Давньоруське любомудріє: Тексти і контексти/ Національний університет "Києво-Могилянська академія"; Упор.: О.Вдовина, Ю.Завгородній. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2006. – 398 с.: іл.
4. Курціус Ернст Роберт. Європейська література і латинське середньовіччя/ Курціус Ернст Роберт (Переклав з нім. Анатолій Онишко). – Львів: Літопис, 2007. – 752 с.
5. Лихачев Д. Поэтика древнерусской литературы / Д.Лихачев. – 3-е изд. – М.: Наука, 1979 – 360 с.; илюстр.
6. Полное собрание русскихъ лѣтописей (Изд. по Высочайшему повелѣнію Императорскою Археографическою Коммиссіею). – Т. 2. Ипатьевская лѣтопись: Изд. второе. – С.-Петербургъ. – Типографія М.А.Александрова, 1908. – 638 с.
7. Сліпушко О. Образ автора у літературі Київоруської держави (XI – перша половина XIII ст.): Навчальний посібник / О.Сліпушко. – К., 2009. – 144 с.